

TORDAI ZÁDOR

1924–2010

Zádort alighanem mulattatná, hogy április 1-jén, bolondok napján temettük. Szívesen vette föl a bohócsipkát; volt benne valami a bölcs bolondból. Mi is? Az öntörvényűsége, az, hogy soha nem akart megfelelni. Szkurrisil észjárása, amelyben a látszólag fontos jelentéktelenné, a valóban fontos szót sem érdemlően magától értetődővé, a látszólag jelentéktelen pedig fontossá vált. Az ostoba, az elvakult, a gonosz bolondság, a fanatizmus utálata és kinevetése.

Tordai Zádor éppen fél évszázada települt át Erdélyből, ahol akkor már három éve filozófiatanítás és kutatás helyett lakatosinaskodott vagy turistajeleket festett – föltehetően éppoly flegmával, mint ahogy a sors minden forgandóságát fogadta. Egy bolondos gondolat penderítette ki állásából, majd végül az országból is, melyet sietve aktualizáltak és pellengérré állítottak, hogy ugyanis *AZ EMBER TRAGÉDIÁJÁ*-ban vonzóbb Lucifer tagadása Ádám vakhiténél. Kit érdekelt, hogy Goethe, Hegel és Erdélyi János is ott állt e gondolat mögött? A harmincas évei elején járó bölcselő egyszerűen megkapta a burzsoá nacionalista bélyegét.

Tordait, az erdélyi polgárt semmi sem jellemezte kevésbé, mint a nacionalizmus. Budapesten is megőrzött erdélyisége ennek éppen az ellenkezője volt: erdélyi poliglottizmus, a másféleség ismerete és szeretete, a kultúrák egymástól való tanulása iránti elementáris érdeklődés – a kulináris élvezetektől az architektúra csodálatáig. S valami, amit csak úgy tudok kifejezni, hogy a kultúrák zsíros egymásra kenődésének imádata, a Balkán világáé, Dél-Itáliáé, Törökországé. Nemhiába volt egyik legszebb könyvének ez a címe: *BALKÁNI TÖRTÉNETEK*.

Tordai Zádor szabad ember volt. Kötetlen, de nem felelőtlen, mert ellensúlyozta a hűség, ami nem más, mint felelősségtudat azzal és azokkal szemben, amit és akiket szabadon választunk. Filozófiájának is ez volt a két fő témája: a szabadság és a felelősség. Fundamentuma pedig személyisége volt. Esszéket írt, olykor könyvvé terebélyesedő személyes kísérleteket. Lényeges volt számára, hogy senkire se erőltesse rá a gondolatait, de erre sem vesztegetett szót, hanem szubjektív műfajával fejezte ki. Megkínálta olvasóit Sartre-ral, Lucien Goldmann-nal, Walter Benjaminnal, Kós Károllyal, Szinán pasával – az isztambuli Szulejmán-mecset építőjével, akit a legnagyobb építésznek tartott – s persze a józan észre alapító – s ahogy egy könyvének címe mondja, *MEGÉRTŐ MÓDBAN* írt – saját elméleteivel is. Nemzedékeket vezetett be a modern nyugati filozófiába Márkus Györggyel közösen írt könyve.

Természetesen – Zádornál minden, amit tett, természetes volt – ellenzéki lett, az erdélyi magyarság iránti szolidaritásból, a csehszlo-

vákiai invázió elleni fölháborodásból, a szólásszabadság hiányából. Tóth Sándorral és másokkal erdélyi jelentést szerkesztett, aláírta a híres korcsulai nyilatkozatot, ahogy később a '79-es Charta-nyilatkozatot is, s egyik szerkesztője volt a BIBÓ-EMLEKKÖNYV-nek. Csupa veszedelmes dolog, amelynek személyes következményei is a világpolitika vegykonyhájában dőltek el; kiszámíthatatlanul. Zádor, amit vállalt, magától értetődő nyugalommal vállalta, példát adva izgatottabb, hebrencsebb társainak – nekünk.

Tordai Zádor az istenek kedvence volt. Otthon volt Kolozsváron, Budapesten, Pilisborosjenőn, Nápolyban és Rómában, a természetben, a koncerttermekben, barátai színházában. Bejárta a világot a maga kedve szerint. Le Puy-ben együtt jártunk, megnéztük a katedrális. Elszakadva Zádoréktól bementünk a kincstárba, ahol váratlanul a Flémalle-i Mester SZENT CSALÁD-ját fedeztük fel. József almát hámozott a képen. Lelkendezve mentünk vissza a hírrel. De Zádor nem foglalkozott vele. Most a XII. századi kerengőt élvezte, s nem volt hajlandó kizökkenteni magát. Könyörgőre fogtuk, de hajthatatlan maradt.

Goethe egy kis alkalmi, levélbeli versében azt írta, hogy „*Alles gaben Götter, die unendlichen, / Ihren Lieblingen ganz, / Alle Freuden, die unendlichen, / Alle Schmerzen, die unendlichen, ganz.*” („Mindent megadnak a végtelen istenek / Kedvenceiknek egészen, / Minden végtelen örömet, / A végtelen kint is egészen.” – Vas István fordítása.) Zádor utolsó évtizedében béna volt, nem tudott olvasni, nem tudott beszélni. Sztoikus nyugalommal vette tudomásul állapotát – igaz, vele volt élete nagy szerelme, Marinella (D'Alessandro), akivel annyira összeillettek, hogy ő is nyugodt örömmel fogadta, ami jót adott a sors, és zokszó nélkül, ami rosszat.

Utolsó látogatásunkkor Erdélyi Lajos erdélyi portrékötetét lapozgattuk. Zádor is benne volt, fiatalon, hetyke Lúdas Matyi-mosolyával. De arca – a mostani – akkor fénylett föl, amikor meglátta Kós Károly öreg teknősbékaarcát. Kolozsvártól Kolozsvárig a kör bezárult.

Radnóti Sándor